

Stát se někým jiným

Eseje o hrdinství v básních

Další ze sborníků připravených komparatisty z pražské Filozofické fakulty a vycházejících z cyklu rozhlasových esejů vysílaných na stanici Vltava se věnuje obrazu hrdiny v poezii. Stylisticky i interpretačně různorodé příspěvky se ale dotýkají třeba i toho, jak se proměňovalo chápání poezie nebo jak báseň ovlivňuje pojetí čtenářství.

JAKUB HANKIEWICZ

William Blake: Kniha Losova, 1789

Od středoškolských let jsme zvyklí přistupovat k literární tradici především chronologicky a geograficky, takže jednotlivá díla škatulkujeme podle místa a období vzniku. Toto dělení občas doplníme žánrovou klasifikací, případně zařazením do určitého směru či školy. Kniha *Hrdinové v básních* nabízí jiný přístup. Tvoří ji devětadvacet esejů, jejichž autory jsou studenti a absolventi komparatistiky pražské Filozofické fakulty, vedení Josefem Hrdličkou, Matoušem Jaluškou a Martinem Pšeničkou. Každý z příspěvků se zabývá básní či skupinou děl, k jejichž čtení poskytuje téma hrdinství zajímavý klíč nebo která poukazují k určitému aspektu fenoménu hrdinství v poezii. Vybrané básnické texty přitom pokrývají celé západoevropské literární dějiny, od homérských skladeb až po básně z druhé poloviny 20. století. Jak se dočteme, eseje si „kladou za cíl v co největší pestrosti naznačit (pouze naznačit) některé méně nápadné formy literárního heroismu“, přičemž autorský kolektiv nezastírá, že pro svůj svazek vybíral „hrdiny různým způsobem problematické“. Zastoupeným textům dává jednotící rámec delší esej shrnující prototypy hrdinství a jejich vývoj v literární historii od antiky přes středověk a novověk až k moderní poezii.

Snadné čtení

Svou formou navazuje publikace na soubor *Básně a místa* (2015; viz A2 č. 4/2017). I tentokrát vznikaly jednotlivé příspěvky původně pro cyklus Českého rozhlasu Vltava *Důvěrná sdělení*. Textům to vtisklo dvě klíčové a z čtenářského hlediska jistě vítané charakteristiky. Za prvé sympatický rozsah: příspěvky jsou zpravidla dlouhé asi pět stran (výjimkou je zmiňovaný esej rámcový, který zabírá přibližně pětinu rozsahu knihy). A za druhé tematickou a jazykovou přístupnost: aby mohl text v rámci vysílání posluchač sledovat, museli se studenti literární vědy vyvarovat přemíry

odborných termínů a bez dlouhých interpretačních analýz vystihnout ducha dané básně. Díky tomu kniha osloví nejen odbornou veřejnost, ale může se uplatnit třeba i ve středoškolské výuce, kde by náhled na literární tradici z hlediska jednoho aspektu či motivu mohl obohatit tradiční výkladové schéma.

Přístupnost a krátkost jednotlivých kapitol navíc umožňuje různé způsoby recepce. Už v úvodním eseji předchozího souboru *Básně a místa* vybízel autoři k náhodnému čtení bez ohledu na pořadí. Zároveň se otevírá možnost přečíst každý den jednu interpretaci a věnovat se jedné básni, o které pojednává. Volný esejistický styl a obsahová pestrost usnadňují přístup k významu básní, neboť nás nenutí k analytickému dekodování spojenému s klíší „co tím chtěl básník říci“, čtenář ale musí přijmout fakt, že z jednotlivých esejů ústřední obraz hrdiny nevytváří jako z kaménků mozaiky. Naznačená rozmanitost je spíše výzvou k zamyšlení: co je to vlastně hrdinství?

Autoři *Hrdinů v básních* jsou si výhod esejistického přístupu vědomi a závěry svých úvah často formulují jako obecné životní poučky. Hned první z esejů, pojednávající o antickém komickém hrdinovi, tak končí následujícím odstavcem: „Ten, kdo mnoho věcí zná, však zná je všechny jen špatně, snad někdy zkrátka dokáže vrhnout nelichotivé světlo na ty, kteří všechno znají až příliš dobře. A to ve všech oblastech lidské činnosti, které si lze jen představit.“

Proměna identity

Publikace od začátku avizuje různorodost primárních textů i problematičnost jejich „hrdinů“, navíc se staví před dějiny západní literatury v jejich celku. Kritizovat výběr probíraných básní se tak může jevit jako velice problematické, a to tím spíše, že se povedlo vyvážit poměr mezi sondami do klasických děl a ochutnávkami exotického

ovoce portugalské či jihoamerické provenience, ale i méně známé české literární historie. Přesto si dovoluji pár poznámek. Předně je škoda, že moderní poezie je v knize zastoupena jen řídce. V průvodním eseji se dočteme o proměně pojetí básně a hrdinství v moderní poezii: „Nejde v ní tolik o vytvoření fiktivního světa, jako spíše o proměnu identity, o tvoření nového prožívajícího subjektu a básnického ekvivalentu zkušenosti. Ve chvíli, kdy čtu báseň, se stávám někým jiným a jeho způsob prožívání přijímám za svůj.“ V následujících esejích ovšem tento moment takřka nenacházíme. Přitom právě eseje o moderní poezii patří v knize k nejzajímavějším a výrazně podporují onu pestrost, kterou chtěl autorský kolektiv „naznačit“.

V době, kdy se poezie příliš nečte, by podobná publikace vzhledem ke své přístupnosti a pedagogické využitelnosti měla rovněž vybízet k další četbě. O to se *Hrdinové v básních* bezpochyby do jisté míry pokoušejí, o čemž svědčí i umně vypracovaný poznámkový aparát, který je rozcestníkem pro každého, kdo by se chtěl po pročtení sborníku vydat dál. Tím spíše by ale měla být zastoupena moderní poezie. Množství děl z oblasti rytířské a dvorské epiky je sice zjevně podmíněno tématem hrdinství, jedná se nicméně o texty, které v poezii zaujímají z dnešního pohledu okrajové místo a leckdy se blíží próze (jak je patrné už z označení „veršovaný román“).

U řady básní se čtenář musí ptát, proč byly vlastně vybrány. Problém je jak na straně hrdinství (co činí z tohoto člověka hrdinu?), tak na straně poezie (je to skutečně báseň?). Přitom existuje řada typičtějších poetických textů, v nichž se fenomén hrdinství zajímavě zrcadlí, například balada, ať už tradiční nebo sociální. Pravda ale je, že okrajovost některých děl může v důsledku vybízet zvědavé čtenáře, aby se pokusili na obě problematické otázky najít odpovědi, což se může podařit jen s vědomím historické proměnlivosti chápání poezie – to, že dnes chápeme jako prototyp poezie lyriku, ještě neznamená, že tomu tak bylo vždy.

Elegantní slovník

Hrdinové v básních mimoděk představují i rozdílné přístupy a osobnosti jednotlivých komparatistů. Každý má svůj interpretační klíč, který je nepochybně dán jak textem, tak individualitou čtenáře. Někdy je ke čtení zapotřebí zvláštní pozornost k jazyku, třeba postřeh, že si hrdina osvojil „elegantní slovník, s jehož pomocí však záměrně pronáší banalitu“; jindy jde o cit pro detail, jako když nás v Rózewiczově básni zarazí obrat „kapr s nádivkou“. Někdy je třeba odbourat navyklé vzorce uvažování: „otázku ‚proč‘ si čtenář tohoto příběhu nesmí klást“; jindy je klíčem autorův životopis, jako je tomu v případě Poeovy básně Annabel Lee. A není radno opomíjet ani symboliku barev.

Na závěr bych rád ještě jednou vyzdvihl komparativní přístup, který je osvěžením i doplněním tradičního školního výkladu a skýtá zajímavý výchozí bod pro uvažování o literární tradici. Oproti dřívějším komparatistickým sborníkům, jakým byla například publikace *Různost rozhovorů* (2006), mají knihy *Hrdinové v básních* a předchozí *Básně a místa* ze čtenářského hlediska výhodu v přístupnosti jazyka a především v zaštiťujícím tématu. Nejsme tak přesyceni vjemy, uvažování o literatuře i různá nabídnutá hlediska můžeme soustředit kolem jednoho aspektu a na jeho základě pak formovat své čtení jiných básnických textů.

Autor je komparatista.

Josef Hrdlička, Matouš Jaluška, Martin Pšenička (eds.): *Hrdinové v básních. Eseje o poezii*. Vydavatelství FF UK, Praha 2017, 274 stran.